

Nationalekonomernas hållning till samhällsproblemen

Såväl framträdande nationalekonomer som ledande gestalter inom arbetarrörelsen har haft mycket olika inställning till de ekonomiska samhällsproblemen. Någon karaktäristik av "nationalekonomerna" kontra "arbetarrörelsen" är därför inte möjlig. Bergströms ogrundade generalisering måste botts i ett starkt känslomässigt engagemang, skriver Bertil Ohlin i fortsatt polemik om "Ekonomerna och arbetarrörelsen". Villy Bergström svarar under "Repliker och kommentarer".

Det är inte ofta som i Sverige olika mer eller mindre specialintresserade folkgruppers hållning till samhällsproblemen göres till föremål för en diskussion med idéhistoriska inslag. Politiskt tyckande brukar i stället dominera. När nu en debatt med dylika inslag börjat i anslutning till Villy Bergströms artikel: "Nationalekonomerna och arbetarrörelsen" i Nationalekonomiska föreningens hundraårskrift, [Bergström 1977], finns det skäl att fortsätta den utöver Erik Lundbergs kommentar i denna skrift [Lundberg 1977] och de korta inlägg av Assar Lindbeck m fl som förekommer i det första häftet av Ekonomisk Debatt för 1978

Professor BERTIL OHLIN, emeritus från Handelshögskolan i Stockholm sedan 1965, har under de senaste åren publicerat ett antal vetenskapliga arbeten inom områdena handelsteori, inkomstfördelning och doktrinhistoria. Han tilldelades 1977 jämte James Meade Nobelpriset i ekonomisk vetenskap för sina banbrytande insatser inom teorin för internationell handel.

[Bergström 1978, Lindbeck 1978, Herin och Werin 1978]. Detta trots att Bergströms artikel, som jag nedan skall påvisa, lider av uppenbara och allvarliga brister. Just detta faktum kan för övrigt vara skäl till ytterligare belysning. För övrigt reser Villy Bergström själv frågan "vari ligger verklighetsförvanskningen?", vilket anger att han själv fortfarande tycks vara föga medveten om allvarliga svagheter i framställningen.

V B hade vänligheten att tillställa mig manuskriptet till artikeln i nov 1977 några veckor innan det överlämnades till tryckning. Jag svarade honom i ett långt brev att jag läst artikeln med stort intresse men var mycket kritisk mot densamma. Tillåt mig att göra ett par citat från mitt brev med några vidhängande reflektioner som till stor del berördes i brevet.

Jag skrev där bl a att jag tyckte att han med sitt tal om "borgerliga" hemfallit åt "verklighetsfrämmande schabloner". I riksdagen fanns ingen gemensam "borgerlig" ståndpunkt i sysselsättningsfrågan eller i de andra av V B berörda frågorna. Ekonomerna utgjorde ej en krets av människor som kan karakteriseras som politiskt "borgerliga". Bergström försöker

mycket tydligt ge intrycket att nationalekonomerna utgjorde en grupp som inte blott hade en annan inställning än arbetarrörelsen utan var allmänt konservativa och föga reformvänliga. Han börjar med *arbetslöshets- och sysselsättningspolitiken på 1930-talet*. Men han kan inte visa att hans karakteristik gällde Myrdal, Lindahl, K Kock, Alf Johansson, Ohlin, Hammarskjöld, Lundberg, Svennilsson m fl.

Citat: "Socialliberalismen trollas praktiskt taget bort som en tankeriktning, vilken avvek såväl från socialismen som från en konservativ manchesterliberalism. Jag förstår mycket väl att socialliberalismen inte passar in i Din schablon. Så mycket värre för schablonen, tycker jag. Flera av de yngre nationalekonomerna som inte var socialdemokrater hade uppenbarligen socialliberala tendenser. De kände sig ingalunda stå i motsättning till en politik som sökte skapa hög sysselsättning. (Inom parentes sagt tappar Du bort den omständigheten att Wigforss överbalanserade budgeten två av de sista åren före andra världskriget och att han höjde kronans kurs år 1933. Det var här fråga om åtgärder som sannolikt bromsade sysselsättningens uppgång. Arbetslöshetens genomsnitt åren före kriget var mellan 9 och 10 procent. Var det "full sysselsättning"?)

Inte blott beträffande den fulla sysselsättningen utan även när det gällde inkomstfördelningens minskade ojämnheter upplevde inte bara jag utan även många andra nationalekonomer det som mycket önskvärt med en aktiv politik. Du lyckas på något sätt ge intryck av att arbetarrörelsen hela tiden arbetade i motvind från "borgerligt håll". Men många av dessa ekonomer var anhängare av aktiv konjunkturpolitik med delvis icke-generella ingripanden samt höjda progressiva skatter. Även socialpolitisk expansion förordade de. De ekonomer som var födda under 1900-talets första årtionde tror

jag hörde hit — utan partianslutning — (även) om de inte var socialdemokrater".

Motsättningen rörande sysselsättningen kom främst att gälla lönepolitiken vid reservarbetena — en ringa del i ett stort socialpolitiskt komplex. Det är ovisst om de yngre ekonomerna ens i denna sak tog ställning mot regeringen! Själv intog jag en mellanställning.

"Jag har ingen anledning att beklaga mig över Din i stort sett välvilliga redogörelse för min verksamhet denna tid. Kanske kan jag få hänvisa till att jag redan på sommaren 1931 bestämt förordade en expansiv politik av stor omfattning och att jag tyckte att Wigforss var alldeles för blygsam beträffande omfattningen av föreslagna åtgärder. Se här om liksom i övrigt redogörelsen i mina memoarer." [Ohlin 1972.]

Samhällets ekonomiska system

Den svenska socialdemokratin har under den tid som beröres i Bergströms artikel haft många skiftande principiella ståndpunkter till samhällets ekonomiska system. Wigforss är den erkänt främste uttolkaren. Han och de med honom ideologiskt intresserade i partiet lade på 1920-talet tonvikten vid att löntagarna själva skulle *kontrollera produktionsmedlen* och bestämma över produktionen. Vid andra tillfällen betonades mera ett *förstatligande* av de viktigaste industrierna och bankerna, vilket ansågs skola möjliggöra en effektivare ledning av den produktiva verksamheten. Men det fanns också perioder då främst den *statliga centrala dirigeringen*, som enligt Wigforss hade släkttycke med regleringsapparaten under andra världskriget, skulle utbyggas för att leda till större effektivitet. Så småningom hamnade man på en fjärde linje genom att lägga tonvikten vid att samhället skulle behärska *den större delen av nationalinkomsten*, medan medborgarna för individuellt bruk skulle få disponera en allt mer sjunkande andel av na-

tionalinkomsten. På 70-talet kom sedan det Meidnerska *expropriationsbetonade lönefondsförslaget*, där LO under några fördröjande rörelser från socialdemokratiens sida snabbt inställde sig på en radikal kollektivisering av det enskilda räntabla näringslivet.

Allt detta är centrala tankelinjer inom "arbetarrörelsen". När Villy Bergström går att jämföra nationalekonomernas åsikter och hållning till samhällsproblemen med arbetarrörelsens och finner att de inte — på ett sätt som han tydligen skulle ha funnit naturligt — följt med i svängarna, så förbiser han märkligt nog hur varierande arbetarrörelsens väg varit i de principiella ståndpunktstagandena till det ekonomiska systemet. I varje avvikelse från arbetarrörelsen vid en viss tid intagna ståndpunkt ser han konservatism och bristande reformvilja.

Lika märkligt är att han lätt glider förbi det faktum att olika nationalekonomer haft en mycket olika inställning till de ekonomiska samhällsproblemen och större eller mindre vilja att ändra samhällets existerande konstruktion. Eljest borde han därav ha föranletts till slutsatsen att någon karakteristik av nationalekonomerna som grupp i dessa avseenden icke är möjlig. Han gör reservationer lite här och där, kanske delvis under inflytande av påpekanden från ekonomer som läst hans manuskript, men han travar ändå på med friskt mod och låtsar att nationalekonomerna som grupp i stort sett intagit en viss hållning. "Så jag målar, ty så roar mig att måla" tycks vara hans valspråk. Låt mig belysa ytterligare några godtyckliga saker i hans framställning.

Bergströms metod

Med någon tillspetsning skulle man kunna säga att Bergströms metod är följande: Han väljer ut ett antal frågor där ett varierande antal nationalekonomer haft en annan uppfattning än de ledande i arbe-

tarrörelsen. Däremot går han helt förbi sådana samhällsfrågor där inte ens en så lösligt begränsad och definierad motsättning kan konstateras! De flesta nationalekonomer företräder mera energiskt än arbetarrörelsens spetsar kravet, att ett *bekämpande av inflationen* var så väsentligt att man fick ta vissa nackdelar som kan bli förenade därmed. I stort sett var visserligen även de ledande företrädarna för den socialdemokratiska arbetarrörelsen positiva till en politik som höjde penningvärdet under början av 1920-talet för att uppväga en del av den tidigare inflationen. Man anslöt sig även till den bland

---

"Arbetarrörelsen övergick på 50-talet till den relativt frihandelsvänliga uppfattning som flertalet nationalekonomer hela tiden förfäktade."

---

nationalekonomerna vanliga och med styrka hävdade uppfattningen om en prisenivåstabilisering på 1930-talet. — Däremot kom Wigforss och Sköld under tiden efter andra världskriget att mindre energiskt än nationalekonomerna kräva ett bekämpande av inflationen. Båda framförde emellanåt uppfattningen — bl a i riksdagen — att inflationens skadeverkningar inte fick överdrivas, eftersom "löntagarna fick kompensation" för prisstegringen genom lönestegring.

Varför går Bergström förbi inflationsbekämpandet? Beror det på att han under en stor del av perioden inte kunde påvisa någon skiljaktig inställning med den metodik han använde och att han — när en viss skillnad förelåg — skulle varit tvungen erkänna att den av flertalet nationalekonomer företrädde uppfattningen var mera utpräglad och bättre motiverad? Mindre inflation skulle bli motverkat uppkomsten av orättvisa kapitalvinster.

Något liknande gäller om inställningen till en *relativt fri utrikeshandel*. Arbetarrörelsen övergick på 50-talet till den relativt frihandelsvänliga uppfattning som flertalet nationalekonomer hela tiden förfäktade. Politiken på detta viktiga område hade stor *social betydelse!*

Brevcitat: "För att man skall förstå de problemställningar som finns i det svenska samhället beträffande inkomstfördelningen, särskilt mellan löntagare och företagsägare efter avdrag av skatter tror jag att det är absolut nödvändigt att man känner till de fakta som jag framlade i DN i två artiklar i februari 1976. Jag har ännu inte mött någon socialdemokrat som är villig att diskutera eller bestrida det förhållandet att löntagarna efter skatt har 25 à 30 ggr så stor inkomst som de aktiva kapitalägarna¹ utanför jordbruket. Inte heller vill man diskutera att förräntningen efter skatt ligger någonstans under 2 procent." Varför denna mörkläggning av det viktiga faktum att årliga kapitalvinster p g a inflation det senaste årtiondet har varit vida större än avkastningen av det riskbärande kapitalet? Upplysning är ju bästa grunden för opinionsbildning som leder till reformer.

Utöver det godtyckliga urvalet av frågor utmärkes V B:s metod — som jag redan påpekat, men vill än en gång understryka — av att han låtsar att ekonomerna i stort sett haft en enhetlig uppfattning i dessa frågor. Han väljer ut de ekonomer som har en annan inställning än arbetarrörelsen i en viss fråga och utgår ifrån att *dessa* ekonomer är typiska företrädare för ekonomkretsen. Därmed har han i stort sett förutsatt det han skulle bevisa.

¹ I själva verket var löntagarnas relativa andel ännu större. Se mitt föredrag i Nationalekonomiska föreningen [1977] i denna tidskrift. De nationalekonomer som uttalat sig om dessa ting 1970—75 var tydligen mer radikala än arbetarrörelsen.

ATP-debatten

Vad ATP-debatten beträffar låg den stora skillnaden i att flera opponenter mot den socialdemokratiska hållningen önskade *ett inslag av frivillighet ifråga om formen för pensionsförmånens uttagande*. Likaledes önskade man att en betydande del av fonderna skulle kunna "utlånas till företagen". Dessa skulle kunna betala med skuldbevis, och fonderna skulle genom försäkringsmässiga arrangemang beredas full trygghet mot förluster. Vad fondbildningens storlek beträffar så skulle den med det från liberalt håll föreslagna arrangemanget ha blivit något större än med det regeringsförslag som segrade i riksdagen. — En stor del av ekonomerna deltog inte i den offentliga debatten i denna fråga. V B märker knappast detta. Cassel och Heckscher fanns ju!

"Varför låtsas att manchesterliberalismen dominerade i nationalekonomiska kretsar ända fram till efterkrigstiden?"

Den stora enigheten i den offentliga debatten om arbetsmarknadspolitikens utbyggnad under 1960-talet beröres inte av V B.

Som synes kommer jag till samma uppfattning som Assar Lindbeck att Villy Bergström väljer ut de ekonomer och de frågor som passar hans tes om en motsättning till arbetarrörelsen, varvid han tänker bort dennas kommunistiska del. Han ägnar ett ganska ringa intresse åt de övriga ekonomerna. Därför underlåter han att dra den naturliga slutsatsen att någon "nationalekonomisk samling" kring en mot arbetarrörelsen motsatt ståndpunkt i de stora samhällsfrågorna inte kunde konstateras.

Tydligen har han ett starkt känslomässigt engagemang i den angelägenhet han behandlar — eller går förbi. Därför

kan jag inte skriva under på Lindbecks uppfattning att det rör sig om "en medveten verklighetsförvanskning". Erfarenheterna har lärt mig att det finns snart sagt inga gränser för den subjektivitet som är möjlig när känslorna är tillräckligt starka. Däremot är det uppenbart att Bergström genom att underlåta att använda även ett lågt mått av precision vid behandlingen av de olika grupperna och genom att ge samma termer — t ex "ekonomerna" eller "borgerliga" — olika innehåll vid olika tidpunkter, gjort sin framställning vilseledande. Det godtyckliga urvalet av frågor verkar i samma riktning.²

Marknadshushållningen

Kanske skulle man kunna säga att flertalet ekonomer hade en mera positiv och delvis på värderingar grundad inställning till marknadshushållningen än flertalet ledande socialister. Det är väl närmast detta som Erik Lundberg syftar på när han talar om "ekonomernas liberala bias". Arbetarrörelsen hade å sin sida en bias för offentlig centraldirigering. Här om kunde Bergström ha skrivit en måhända intressant studie. Men även här skulle han ha funnit en bristande enhetlighet vad vardera gruppen beträffar.

Inom arbetarrörelsen blev Nils Karley efter några år en varm anhängare av marknadshushållningen. I sina försök att komma över till ett annat mera socialistiskt system körde Richard Sandler fast och lade på detta område ned sin kritiska tankeverksamhet. Wigforss hade en fastare tro på skiftande slag av central-

dirigering. Frågan är under vilka perioder han med sina åsiktssvängar var karakteristisk för socialdemokratin ledning, bl a Thorsson och Per Albin Hansson.

En del ekonomer var mera bestämda än andra i sina krav på en samhällelig ramhushållning som en förutsättning för att marknaden i vår tid skulle fungera väl. Det gällde inte bara konjunkturpolitiken utan också t ex monopolkontrollen där många ekonomer t o m gick längre i sina krav än de socialistiska företrädarna som hade en viss förkärlek för offentliga monopol.

Citat: "På sidan 18 anger Du med sikte på 1947 att 'det fanns inte längre ens hos en liberal ekonom som Lundberg en *oförbehållsam* (min kursivering) tro på marknadsanpassningen etc . . .'. Den tron hade undergrävts bland nationalekonomerna, i varje fall de yngre, redan under 1920-talet och än mer under 1930-talets första år. Jag hänvisar för min del till 'Fri eller dirigerad ekonomi' som kom ut

---

"Som synes kommer jag till samma uppfattning som Assar Lindbeck att Villy Bergström väljer ut de ekonomer och de frågor som passar hans tes om en motsättning till arbetarrörelsen . . ."

1936. Varför låtsas att manschesterliberalismen dominerade i nationalekonomiska kretsar ända fram till efterkrigstiden? De yngre ekonomernas kritik av Heckscher visar att så inte var fallet.

I stort sett kan man säga att den socialliberala attityden från och med mitten av 1930-talet hade segrat bland flertalet yngre ekonomer som inte ansåg sig vara socialdemokrater; de bibehöll ju en skepsis mot en långtgående politisk centraldirigering. Du talar längre fram på sidan om att oppositionen koncentrerat

² I min uppsats i Nationalekonomiska föreningens jubileumsskrift, sid 31—34, finns några reflektioner om "nationalekonomernas reformvänlighet" och den konstiga metoden att använda socialistiska reformer som måttstock, [Ohlin 1977]. En viktig progressiv reform som "värdesäkra skatteskalor" stöddes av flertalet ekonomer — såvitt jag kan bedöma efter samtal — men motarbetades av "arbetarrörelsen". Den passar inte i VB:s historieskrivning.

sig på kritik av 'planhushållningen'. Är det så motbjudande att i referatet av vår hållning någon gång tillfoga ordet 'centraldirigering'? Det var ju inte att man sökte hushålla med tanke på framtiden och därför liksom företagen behövde planering som vi kritiserade. Det var tron på den byråkratiska centrala dirigeringen och på politikernas förmåga att i rätt tid fatta kloka beslut som vi kritiserade. Däremot ville vi ha en i många avseenden långtgående ekonomisk politik som hade full sysselsättning och andra sociala syften."

Jag kan inte finna att Bergström klarar sig undan kritik genom hänvisning till ett par korta uttalanden av Erik Lundberg som framför allt gäller en helt annan sak än Bergströms huvudtema. Lundberg medger att det inte så sällan förekommit att ekonomer glömt bort en sak. När de ibland uttalar sig om ekonomisk politik kan de inte göra anspråk på någon auktoritet på samma sätt som när det är fråga om en rent objektiv analys. I de förra fallen beror ju slutsatsen delvis på en underliggande värdering. Detta förbiseende, som väl alla ekonomer någon gång gjort sig skyldiga till, har i

minst samma grad sin motsvarighet hos socialistiska profeter. Inte hjälper sådana försyndelser på ömse håll V B undan kritik för en ogrundad generalisering rörande olika av nationalekonomer förordade "ingripanden", vilket han tycks tro.

Referenser

- Bergström, V, [1977], "Ekonomerna och arbetarrörelsen" i J Herin och L Werin (utg) *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik*, Nationalekonomiska föreningens jubileumsskrift
- [1978], "Vari ligger verklighetsförvanskningen?", *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 1
- Herin, J, och Werin, L, [1978], "Jubileumsskriftens utgivare svarar Lindbeck", *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 1
- Lindbeck, A, [1978], "Förvanskningar om ekonomerna och arbetarrörelsen", *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 1
- Lundberg, E, [1977], "Ekonomernas debatt om ekonomisk politik. Strödda synpunkter" i J Herin och L Werin (utg) *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik*, Nationalekonomiska föreningens jubileumsskrift
- Nationalekonomiska föreningens förhandlingar* [1977], "Arbetslön och kapitalavkastning — en 'okänd' relation", *Ekonomisk Debatt*, årg 5, nr 8
- Ohlin, B, [1936], *Fri eller dirigerad ekonomi?*
- [1972] *Ung man blir politiker*
- [1977], "Några intryck från Nationalekonomiska föreningen 1918—23", i J Herin och L Werin (utg), *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik*, Nationalekonomiska föreningens jubileumsskrift